BESMETTE STAD

DOE-HET-ZELF WANDELING BRUSSEL

STARTPLAATS: **HOOIKAAI, ZIJDE OEVERPOORT**

AANKOMSTPLAATS: **HALLEPOORT**

AFSTAND: **6,6 KM**

PUBLICATIEDATUM: **1 APRIL 2021**

EEN INITIATIEF VAN: **BRUKSELBINNENSTEBUITEN, MUNTPUNT**

Deze wandeling werd geschreven door Brukselbinnenstebuiten.
De gidsen van Brukselbinnenstebuiten hebben een groot hart voor Brussel en willen je de stad tonen in al haar veelzijdigheid. Ze hebben oog voor positieve en negatieve ontwikkelingen en vertellen fabeltjes noch pr-verhalen.

Brukselbinnenstebuiten werkte samen met Muntpunt, de grootste Nederlandstalige bibliotheek van Brussel. Het startpunt voor nieuwsgierige geesten. Het infopunt voor wie z'n weg zoekt in de stad. Het vertrekpunt voor iedereen die Brussel wil beleven.

MUNTPUNT
Munt 6, 1000 Brussel
02 278 11 11
info@muntpunt.be
www.muntpunt.be

BRUKSELBINNENSTEBUITEN
02 218 38 78
onthaal@brukselbinnenstebuiten.be
www.brukselbinnenstebuiten.be

Vlaanderen verbeelding werkt
brussel
BRUKSEL BINNENSTE BUITEN
MUNTPUNT

Bekijk de route online
uitinbrussel.routeyou.com

INLEIDING

Deze doe-het-zelf-wandeling neemt je veilig en gezond mee doorheen het centrum van Brussel. De coronacrisis had een grote impact op de stad. Maar hoe gingen de Brusselaars om met eerdere epidemieën? Hoe zorgden ze ervoor dat ze niet ziek werden? Welke gezondheidskennis beïnvloedde hun gedrag? En wat betekent 'gezondheid' eigenlijk? Van 'als het maar geen pijn doet' over 'als we maar gezond zijn' naar 'we willen ons goed voelen'.

1 ROTTE DAMPEN

Je staat met de rug naar het voetbalpleintje en kijkt naar de tramsporen. We gaan minstens 120 jaar terug in de tijd. Het kanaal Brussel-Willebroek (bij de monding in de Rupel) liep toen nog de stad in tussen de bomenrijen rechts van je om in deze wijk over te lopen in een dokkengebied. Je staat hier dus in de oude havenwijk van Brussel, op een hefbrug tussen het vroegere Stapelhuisdok achter je en het Schuitendok aan je voeten. Aan de overzijde van het Schuitendok, op de plaats van het hogere appartementsgebouw links, was tot 1860 een doorgang naar het achterliggende Mestbakdok. De 'pachters van de mest en de modder' hadden het monopolie om organisch afval in de stad te verzamelen en naar deze plek te brengen. Schepen kwamen het stinkende, maar vruchtbare goedje daar opladen om te verkopen aan landbouwers van het land van Dender en Waas. Een te mijden plek! Tot de ontdekkingen van de Franse bioloog Louis Pasteur (tweede helft 19de eeuw) geloofden de meeste mensen namelijk in de miasmatheorie (miasma = Oudgrieks voor 'verontreiniging'). Die zei dat ziektes veroorzaakt werden door kwalijke rottingsdampen die vooral opstijgen uit stilstaand water, plassen, moerassen en onbegraven lijken.

→ *Keer je om en volg de Hooikaai tot bij huisnummer 51 op je linkerzijde.*

2 BESCHERM ONS!

Tegen de gevel staat een Mariabeeldje in een nis. In de Latijnse spreuk eronder zit de datum 1681 verborgen. De tekst luidt als volgt: 'Bescherm ons tegen pest, honger, oorlog en schipbreuk, Heilige Maagd'. Bovennatuurlijke krachten werden aangeroepen om epidemieën van cholera, tyfus, pokken, difterie en roodvonk af te weren of er minstens snel van te genezen.
Daarnaast vaardigde het stadsbestuur 'miasmavoorschriften' uit. Tijdens een epidemie moesten de zieken zes weken in quarantaine. Waterlopen werden uitgekuist en grote vuurhaarden moesten de lucht zuiveren. Al sinds 1342 mochten varkens overdag niet meer vrij rondlopen. De verkoop van bedorven fruit, vlees en vis was ten strengste verboden. Tegen 1911 waren de laatste restanten van de oude binnenhaven gedempt en daarmee verdween een belangrijke haard van besmettingen.

→ *Blijf de Hooikaai volgen langs het KVS-theater tot bij de Lakensestraat en neem deze naar rechts. Aan de verkeerslichten stap je rechts de Vaartstraat in. Nummer 12A is de achteringang van een bijzonder groot complex.*

3 PACHECO INSTITUUT (VROEGER GROOT GODSHUIS)

Op het fronton lees je het opschrift EGENIS SENIBUS (voor de behoeftige ouderlingen) en het jaartal 1826 in Romeinse cijfers. Bedelaars, armen en zieken – voor de burgerij één pot nat – werden er opgevangen en aan een streng arbeidsregime onderworpen. Door het venster zie je een van de twee centrale binnenplaatsen. Het godshuis was ommuurd, strikt georganiseerd en sober uitgevoerd, zonder overbodige hoeken en kanten waardoor het makkelijk te onderhouden was. Door het metalen hek wat verderop zie je rechts een alleenstaand gebouw. Dat deed dienst als lazaret (quarantainegebouw), gespecialiseerd in geriatrische geneeskunde en kankeronderzoek. Door de snelle industrialisering, de toename van een verarmde arbeidersbevolking en de bouw van efficiënte ziekenhuizen en gevangenissen raakte het Groot Godshuis snel verouderd. Het evolueerde naar een rust- en verzorgingstehuis met opvang voor geriatrische patiënten, dat enkele jaren geleden de deuren sloot. De eigenaar, het OCMW van Brussel, wil het complex renoveren tot woningen met een sociale mix.

→ *Blijf de Vaartstraat volgen tot de Kalkkaai en volg het grasveld tussen de bomen naar links tot bij een indrukwekkende fontein.*

4 VISMARKT

De kerk in de verte is gebouwd bovenop het in 1860 gedempte Sint-Katelijnedok, het eindpunt van het oude kanaal. Voor de kerk werd een dertigtal jaar later een half overdekte vismarkt opgetrokken. De fontein is een eerbetoon aan burgemeester Jules Anspach (1829-1879), de promotor van de overwelving van de Zenne, die door de Brusselse binnenstad stroomde. Een marmeren beeldhouwwerk aan de andere zijde van de fontein stelt de overwelfde rivier hier voor als een lieflijke jonge vrouw, opgesloten in een halfcirkelvormige koker. Maar daarover later meer.

→ *Wandel rechts van het waterbassin en neem de eerste steeg rechts, het Land van Luikstraatje met de 18de-eeuwse Sint-Rochuskapel op de hoek. Neem dan de Vlaamsesteenweg naar rechts, steek bij de verkeerslichten over en stap 60 meter verder links binnen in een smalle steeg, de Ooievaarsstraat.*

5. OOIEVAARSSTRAAT

5 OOIEVAARSSTRAAT

Tot het begin van de 20ste eeuw was dit een smal, donker en overbevolkt straatje met slechts één gemeenschappelijk toilet. Kortom, een broeihaard voor epidemieën. Geen nood, de straat staat onder de hoge bescherming van Sint-Rochus. In deze voormalige havenwijk vind je nog steeds talrijke beeldjes voor deze populaire 'pestheilige'.
De pest of Zwarte Dood verspreidde zich in de 14de eeuw vanuit China over de hele wereld. Zoals Covid-19 is pest een zoönotische ziekte: een besmetting die ooit van dier op mens overgedragen werd. De pestbacterie verspreidde zich via vlooien onder ratten en van daaruit naar de mens. De epidemie maakte naar schatting 75 à 200 miljoen doden en ontwrichtte de feodale maatschappij. Hele streken raakten ontvolkt. Joden, bedelaars, heksen en lepralijders werden als zondebok aangewezen.

→ *Kijk bij het verlaten van de Ooievaarsstraat nog even omhoog naar de patroonheilige boven de poort. Ga daarna rechtsaf, steek over bij de verkeerslichten en loop langs een sportveldje. Neem de eerste straat links, de Hopstraat, tot bij een groot plein. Achter de basketbalring staat een standbeeld van een zittende man.*

6 NIEUWE GRAANMARKT

De Brusselse alchemist en arts Jan Baptista Van Helmont (1579-1644) verkoos observatie en experiment boven de toen gangbare medische leer uit de oudheid. In zijn eigen laboratorium ontdekte hij als eerste het bestaan van verschillende gassen, en paste hij chemische principes toe op de gezondheidszorg. Hij ontdekte dat maagzuur en gal een rol spelen in de spijsvertering en dat koorts slechts het symptoom van een ziekte is. Zijn wetenschappelijk werk leverde hem vervolging en een publicatieverbod op vanwege de

inquisitie. En dus ook dit standbeeld dankzij de liberale burgemeester Karel Buls!
Het plein zelf werd aangelegd in de 18de eeuw. Het is groot en luchtig. De verkoop van graan – het basisvoedsel – kon hier in perfect hygiënische omstandigheden verlopen. Kwaliteitscontrole was van levensbelang. Graan besmet met moederkoorn (een schimmel, ook gekend als Sint-Antoniusvuur of kriebelziekte) vergiftigde het brood. Dat kon leiden tot hallucinaties, waanzin en gangreen. Tegelijk werd dit gif, in de juiste dosis, gebruikt om weeën of abortus uit te lokken.

→ *Steek het basketbalveld schuin over richting de bushokjes aan de Dansaertstraat. Volg deze naar rechts en steek ter hoogte van de KBC links over naar een bomenplein met kinderspeeltuintje. Rechts zie je de kaaswinkel 'Crèmerie de Linkebeek' (Oude Graanmarkt 4).*

7 PROPER GEVELKE

Je herkent de kaaswinkel aan de geglazuurde keramiektegels tegen de gevel. Aan het eind van de 19de eeuw ontstond de 'hygiënistische beweging'. Dat waren de artsen, ingenieurs en chemici die de ziekmakende levensomstandigheden in de overbevolkte stad bestreden. Ze suggereerden ook nieuwe bouwvoorschriften en -materialen. Op de vloeren en muren van hospitalen, slachthuizen, beenhouwerijen, badkamers en keukens verschenen deze makkelijk afwasbare tegels. Aangebracht tegen een buitengevel schreeuwen ze uit: 'Koop hier. Hier is het proper!'

→ *Keer terug naar de Dansaertstraat, steek ze over en volg ze naar links, aan de kant met de pare huisnummers. Hou even halt bij huisnummer 16 en merk de merkwaardige gaten onderaan de gevel op.*

8 DANSAERTSTRAAT

Het profiel van onze straten is in de 18de eeuw grondig veranderd. Voordien hadden ze een centrale geul voor de afvoer van het afvalwater. Die maakte plaats voor goten aan de beide straatzijden. Om voetgangers en gebouwen te beschermen tegen straatvuil, paardenpoep, verkeer en afvoerwater werden verhoogde trottoirs aangelegd. In een nis naast de voordeur kwamen er metalen schoenschrapers. De meeste zijn nu verdwenen. Een deurmat neemt hun functie over.

→ *Steek over bij de verkeerslichten en neem schuin rechts de Karperbrug. Die geeft uit op een bakstenen gebouw met opschrift 1881. Loop er binnen.*

9 SINT-GORIKSHALLEN - DE BUIK VAN BRUSSEL

Het overleven en de groei van de stad hing af van een constante aanvoer van voedingswaren, vooral groenten en graan, uit de wijde omgeving. De verkoop gebeurde, onder strikte controle, op de markten, maar naarmate de stad groeide volstond dat niet meer. De hygiënisten waren voorstander van grote overdekte markthallen, zoals deze Sint-Gorikshallen. Treinen en trams zorgden voor de dagelijkse bevoorrading.

→ *Loop de hal weer uit langs de deur diagonaal aan de andere zijde. Schuin tegenover de uitgang zie je een zwart metalen hek dat een binnenkoer afsluit.*
Sinds midden 2021 is vrij binnenlopen niet meer mogelijk: het hek is gesloten en een bezoek kan enkel onder begeleiding. Het plaatje op de poort geeft aan hoe dat moet. Ga je niet binnen, zal je het moeten doen met de foto en de tekst op het bord links van het hek.

7. CRÈMERIE DE LINKEBEEK

13. FONTAINASPARK

10 OPEN RIOOL

Dit stukje Zenne-arm werd in de jaren 1980 gereconstrueerd. Nu lijkt het idyllisch, maar je moet er het lawaai, de stank en het ongedierte bij verzinnen. De Zenne kronkelde tot de jaren 1870 door het centrum van de stad. Mensen woonden en werkten, wasten en plasten rond een open riool. Vanaf 1832 brak er verschillende keren cholera uit, een bacteriële infectieziekte veroorzaakt door besmet water. De uitbraak van 1866 was de zwaarste met 3.413 doden, vooral kinderen en armen. Besmette personen werden afgezonderd, politie mocht karren en koetsen opeisen voor het vervoer van zieken en lijken, en missen voor de doden vonden plaats zonder het lijk.
Trop is teveel! Het werd duidelijk dat enkel giftige dampen bestrijden niet volstond. Met behulp van een microscoop ontwikkelde de chemicus-bioloog Louis Pasteur rond 1870 de ziektekiemtheorie. Kleine organismen zoals bacteriën, schimmels en virussen dringen levende gastheren binnen. Hun groei en voortplanting kunnen ziektes veroorzaken. Hij toonde hiermee een duidelijk verband aan tussen algemene hygiëne en gezondheid.

→ *Links van de poort begint de Groot Eilandstraat. Volg ze weg van het Sint-Goriksplein. Neem bij het volgende kruispunt de Rijkeklarenstraat naar links. Die geeft uit op de verkeersarme Anspachlaan. Neem die naar rechts tot bij de hoek met de eerste linker zijstraat, de Bijstandstraat.*

11 KEERPUNT

Na de cholera-uitbraak van 1866 verhoogde de hygiënismebeweging de politieke druk om ziektepreventieregels toe te passen op architectuur, urbanisme, voeding en geneeskundige praktijken. Parijs gaf het voorbeeld. Prefect Georges Haussmann leidde al sinds 1853 een grootscheepse stadsvernieuwing. Brede, rechte boulevards vervingen de ongezonde middeleeuwse steegjes. Rioleringen en grote parken werden aangelegd. Zijn bijbedoeling: bij volksopstand moesten de troepen zich makkelijker kunnen verplaatsen. Een van zijn opvolgers verplichtte eigenaars van gebouwen om bakken met een deksel ter beschikking te stellen voor het huishoudelijk afval van hun huurders. Zijn naam: Eugène Poubelle!
Het Brussels stadsbestuur op zijn beurt saneerde het stadscentrum door de Zenne recht te trekken en in een ondergrondse tunnel te leiden. Daarbovenop kwam een 'haussmanniaanse' boulevard in de ijdele hoop dat de appartementen de Brusselse bourgeoisie zouden verleiden. Ook het Beursgebouw en de Dansaertstraat maakten deel uit van het project.

→ *De Anspachlaan stopt bij een plein met nieuwe aanplantingen. Rechts staat een streng betonnen gebouw.*

12 FONTAINASPLEIN

Dit gebouw van de socialistische vakbond is ook gekend als het Achturenhuis. De naam verwijst naar het pleidooi voor de achturige werkdag, die in 1921, na een lange strijd, werd ingevoerd. Immers: na de uitbreiding van het kiesstelsel in 1893 zorgden de nieuw verkozen socialistische gemeentebesturen voor sterk verbeterde werk- en leefomstandigheden van de arbeiders.

→ *Maak een rondje in het park achter het Achturenhuis. Neem de wandelweg rechts naast het gebouw en loop het park binnen.*

13 FONTAINASPARK. WAT NA CORONA?

Bij de recente heraanleg van het achtergelegen park ontdekte men restanten van een 19de-eeuwse brouwerij. Langs de Zenne lagen sinds de middeleeuwen tientallen brouwerijen. Tot de komst van stadswater midden 19de eeuw werd water als drank gewantrouwd, want het was vaak vervuild. Bier was de meest veilige optie.
Architecten en stadsplanners denken volop aan het 'corona-proof' maken van gebouwen en steden. En meteen ook aan andere gezondheidsuitdagingen zoals fijnstof, hittegolven en het mentale welzijn. Meer groen, nieuwe en bredere voet- en fietspaden, de 15-minutenstad met alle functies op wandelafstand... De aanleg van dit park en het verkeersarm maken van de Anspachlaan beantwoordt al gedeeltelijk aan deze uitdagingen.

→ *Neem het wandelpad links, tot je weer uitkomt op de Anderlechtse-steenweg. Volg die naar links tot je weer op het Fontainasplein uitkomt. Dat steek je diagonaal over naar de Kolenmarkt. Vijftig meter verder vind je links een kerk.*

14 SINT-JACOBSGASTHUIS

Op de plek van de kerk stonden tot in de 17de eeuw het Sint-Jacobs-gasthuis en de bijhorende kapel, waar pelgrims onderweg naar Compostela even onderdak vonden. De sint-jakobsschelp en de bedelzak, verwerkt in de deurstijl van de kerk, herinneren aan die tijd.
Om te voldoen aan hun barmhartig-heidsplicht stichtten middeleeuwse broeder- en zusterschappen gast-huizen of godshuizen waar behoef-tigen werden opgevangen, te eten en te drinken kregen. Ziekenzorg kwam er later bij. Om eventueel besmettingsgevaar in te dijken, werd de gezondheidstoestand van de gasten gecontroleerd door aan hun adem te ruiken.

→ *Voorbij de kerk neem je rechts de Lievevrouwbroersstraat. Je steekt de Zuidstraat over en houdt halt bij het kruispunt met de Stoofstraat, waar je Manneken Pis vindt.*

15 MANNEKEN PIS. IN BAD!

Een fontein als deze voorzag de stedeling van levensnoodzakelijk drinkwater. Al in de 13de eeuw liet de stad drie ondergrondse netwer-ken aanleggen om zijn fonteinen te bevoorraden. Het water was afkom-stig van bronnen in de bovenstad, later ook in de directe omgeving. Vanaf 1855 werd het water van de Hene, een bijriviertje van de Zenne in Henegouwen, gecapteerd, vrij van 'ongezonde dampen'. Pas na WO II was meer dan de helft van de woningen aangesloten op het waterdistributienet.
Ook in de middeleeuwen was hygiëne belangrijk. Men geloofde dat gezondheid werd bepaald door een goede balans tussen de vier lichaamssappen bloed, gele gal, zwarte gal en slijm. Aderlatingen en baden in een 'stoof' of badhuis konden die balans herstellen. Som-mige badhuizen in deze Stoofstraat waren verdoken bordelen. In dat geval zou Manneken Pis de schattige liefdesgod Eros kunnen voorstellen.

→ *Neem de Stoofstraat naar rechts en let bij het volgende grote kruispunt op de hoekgevel op je rechterkant.*

16 HOEK STOOFSTRAAT/ BOGAARDENSTRAAT

Tot een twintigtal jaar geleden was in beide hoekgebouwen een farmaceutisch bedrijf gevestigd. Het basreliëf op de afgeknotte hoek getuigt van dit verleden: genees-krachtige planten, pillenstrips, kolven... De medicijnenwereld heeft een hele evolutie doorgemaakt. In een ver verleden waren therapieën soms gebaseerd op naamgelijkenis, bijvoorbeeld rozen tegen roos. Genotsmiddelen als tabak, opium, koffie en chocolade werden ooit als medicijn aangeprezen. Trouwens, pralinier Neuhaus en koekjes-bakker Delacre begonnen in het 19de-eeuwse Brussel allebei als een farmacie.

→ *Steek de Cellebroersstraat over en neem ze bergop, naar links. Wat verder links zie je het logo van het Rode Kruis.*

17 CELLEBROERSSTRAAT

De straat is genoemd naar het klooster van de Cellebroers (of Alexi-anen), een orde die in de 14de eeuw werd opgericht om de pestdoden te begraven. Nu huizen er nog altijd verschillende zorg- en gezondheids-instellingen. Het Rode Kruis (nr. 16B) is de grootste en bekendste hulp-verleningsorganisatie ter wereld, ge-sticht door de Zwitserse bankier Jean Henri Dunant. Toen hij na de veldslag van Solferino (1859) zag hoe 40.000 slachtoffers aan hun lot overgelaten werden, richtte hij een neutrale organisatie op die oorlogsgewonden zou verzorgen. Hier is een donorcen-trum voor bloed en plasma.
Het hospitaal rechts droeg tot voor kort de naam van César De Paepe (1841-1890). Als arts, socioloog en socialistisch politicus streed hij voor een sociale geneeskunde. Hij richtte ook de eerste vrijzinnige verpleeg-school van België op, nu deel van het Universitair Medisch Centrum (UMC) Sint-Pieter. Hier is ook een van de belangrijkste vaccinatie-centra in België. Niet tegen het coronavirus, maar wel voor wie op reis gaat naar een tropisch land.
Wist je trouwens dat de allereerste vaccinatie in 1796 plaatsvond? In het 18de-eeuwse Europa vielen er jaarlijks 400.000 dodelijke slacht-offers door de pokken. De Britse arts Edward Jenner merkte op dat melkmeisjes die besmet waren ge-weest met onschuldige koepokken, geen mensenpokken kregen. Het woord vaccineren is afgeleid van 'vacca', het Latijnse woord voor koe. Vijf jaar later werd er ook bij ons gevaccineerd.
Op nr. 45 is dan weer het Huis Vesale, een woonzorgcentrum voor dementerende bejaarden.

→ *Neem net voorbij het Huis Vesale de doorgang naar rechts en vervol-gens naar links, de Accolaystraat naar boven tot aan de Keizerslaan. Steek ze over en loop via de Heilige Geeststraat tussen de kerk en de jeugdherberg door naar de andere kant van de Kapellekerk. Op het plein neem je rechts en volg je de kerkgevel.*

18 NEUZEN DICHT!

Het plein ligt op de plaats van het vroegere kerkhof. Het gewone volk kreeg een laatste rustplaats rondom het kerkgebouw. Het rijke volk werd in de kerk zelf begraven. Als het graf niet diep genoeg was, werd er wel eens geklaagd over die 'rijke stin-kers'. Alleszins stelde het begraven in de kerk een hygiëneprobleem. Wierook moest de onwelriekende, ongezonde geuren verdrijven van de overledenen én van de kerkgan-gers, zeker in het geval van bede-vaarders. In 1784 decreteerde Jozef II dat overledenen niet langer in of naast de kerk en zelfs niet binnen de stadsmuren mochten begraven worden.
Tegen de gevel van de kerk zie je een herdenkingsplaat met de namen van slachtoffers van WO I. Een ge-lijkaardige plaat voor de doden van de Spaanse griep van 1918-19 zou minstens even lang zijn. In Europa maakte deze pandemie 30 à 60 miljoen slachtoffers, of 2 tot 4 maal meer dan de oorlog zelf. Over de oorzaak deed veel fake nieuws de ronde. De griep zou afkomstig zijn uit China of van de bolsjewieken. Volgens de katholieke pers waren vrouwen met een ontblote hals of borsten de eerste slachtoffers. In re-aliteit waren het de soldaten in de loopgraven. De tweede en zwaarste golf viel samen met de wapenstil-stand en de mensenmassa's die naar huis terugkeerden.

→ *Neem de Blaesstraat.*

19 BLAESSTRAAT

Tijdens de 19de-eeuwse industria-lisering veranderden de gewezen kloostergronden van de Marollen in een wirwar van steegjes, gangen, beluiken en fabriekjes: een vrucht-bare grond voor epidemieën en opstanden. Een eerste, radicale sa-neringsingreep van het stadsbestuur was de aanleg van de brede, rechte Blaesstraat en het Vossenplein (1853-1858). Die moesten verse lucht en open ruimte in de wijk pompen.

→ *Neem de eerste straat bergop naar links en neem vervolgens de Hoogstraat naar rechts. De derde straat op de linkerkant is de Rode-poortstraat.*

20 RODEPOORTSTRAAT

De naam van de straat verwijst naar de poort die de toegang naar de hoger gelegen middeleeuw-se prostitutiebuurt afsloot. Een nieuwe geslachtsziekte maakte er eind 16de eeuw vele slachtoffers. Waarschijnlijk brachten de Spaanse veroveraars syfilis uit Amerika mee. Uit schaamte werd de ziekte vaak verhullend vernoemd naar het

14. SINT-JACOBSGASTHUIS

22. SCHOOL VICTOR HORTA

land waar men op dat moment een hekel aan had: Duitsers en Engelsen spraken over 'de Franse pokken', Nederlanders en Portugezen over 'de Spaanse ziekte' en de Japanners over 'de Chinese zweer'. Ook nu nog wordt bij nieuwe plagen vaak een externe zondebok gezocht...

→ *Blijf de Hoogstraat nog even volgen en neem de eerste straat rechts. Steek de Blaesstraat over. Blijf de Spiegelstraat volgen en neem de Nancystraat links.*

21 NANCYSTRAAT

Let op het opschrift boven de ingangsdeur van nr. 16: HYGIE-NE-SECURITE. Dit was de slogan die de 19de-eeuwse sanering van de Marollen ondersteunde. We zijn nog steeds op goede weg.

→ *Aan het eind van de Nancystraat neem je links de Sint-Gisleinstraat tot voor nr. 40.*

22 JONG GELEERD

'Kinderen voeden hun ouders op.' Zo zou men het programma achter deze kleuterschool, ontworpen door Victor Horta in 1900, kunnen samenvatten. Arbeiderskinderen leerden er niet alleen lezen en schrijven, maar ook de basisprincipes van hygiëne, in de hoop dat dit ook hun ouders zou inspireren. Zo mochten de vaak vuile en natte jassen niet in de klassen opgehangen worden. Er was een minimaal luchtvolume per leerling voorzien.
Deze en andere voorschriften werden getoond in zogenaamde modelscholen. De architectuur illustreert het belang van licht en lucht, met luchtroosters, grote vensterpartijen en een glazen lichtkoepel boven de centrale speelplaats. Andere scholen hadden ook een buitenspeelplaats en douches.

→ *Daal de Sint-Gisleinstraat af. Vervolgens loop je rechts de Huidevettersstraat in. Op je rechterkant zie je een gebouw met allerlei verwijzingen naar wijnstreken in de gevel verwerkt.*

23 WIJNPALEIS

Je staat voor het voormalige Wijnpaleis, een van de vele opslagplaatsen die zich in de stationsbuurt bevond. Achterin het gerenoveerde gebouw, via een doorgang links, vind je een populaire biomarkt. Ze biedt mee een antwoord op de problemen die de landbouw vandaag veroorzaakt.
De Europese landbouwpolitiek na WO II richtte zich op maximale voedselproductie tegen minimale kost. Met resultaat: nu gaat nog slechts 14% van het gemiddelde gezinsbudget naar voeding. De industrialisering van de landbouw gaat echter gepaard met talrijke, lang verborgen gezondheidsrisico's. Vervuiling en uitputting van grondwater, overbemesting maar ook overvoeding. Obesitas en diabetes zijn typische beschavingsziektes die ons extra kwetsbaar maken, zo leerde ons corona. De interesse in gezond, biologisch geteeld voedsel is sinds enkele jaren exponentieel gestegen, getuige het grote succes van deze biomarkt.

→ *Keer om en volg de Huidevettersstraat in de richting vanwaar je kwam. Tweehonderd meter verder neem je links de Reebokstraat. Die geeft uit op het Vossenplein. Links staan de 'Baden van Brussel'.*

24 ZWEM JE GEZOND

Dit gebouw uit 1955 leest als een (laat) hygiënistisch programma. Op het gelijkvloers zijn er doucheka-mers. Ze vervangen het douchepavil-joen dat in 1902 op het Vossenplein opgetrokken werd. Wassen werd lange tijd gewantrouwd, gezien de povere kwaliteit van het water. Parfums werden gebruikt om hinderlijke geuren te vermijden. De komst van stadswater midden 19de eeuw en van de goedkope zepen van de Britse firma Lever veranderde veel.
Achter het brede venster op de eerste verdieping bevindt zich het instructiebad waar kinderen 'schoolslag' aanleren, ideaal om de motorische vaardigheden en ademhaling te oefenen. De typische schoolsporten zwemmen en gymnastiek legden fysische en eventueel hygiënische gebreken bloot. Helemaal boven bevindt zich het zwembad voor volwassenen.

→ *Steek het Vossenplein schuin over en neem ter hoogte van café 'Le Mouton Bleu' links de Sistervatstraat even naar boven. Op de rechterkant staat een groot bakstenen gebouwencomplex. Loop er binnen langsheen de Goudsmedenstraat. Neem in het midden van de straat links naar boven een doorgang met rondboog.*

25 CITÉ HELLEMANS

Nadat de socialisten toegetreden waren tot het stadsbestuur, kreeg hygiënistisch architect Emile Hellemans (1853-1926) de opdracht tot het ontwerpen van een arbeiderswijk. Uit zijn onderzoek van 1907 bleek dat meer dan 77.000 Brusselaars een woning betrokken met slechts één of twee plaatsen.
Hellemans' ontwerp bestaat uit zeven evenwijdige woonblokken die gescheiden zijn door brede, makkelijk te onderhouden voetgangersstraten. Elk appartement beslaat de hele diepte van het gebouw voor een maximale luchtcirculatie en lichtinval. Ouders, dochters en zonen hadden een afzonderlijke slaapkamer. Elk appartement had een terras en WC met sifon. Ook het dakterras was toegankelijk. Dit zijn enkele van de hygiënistische kenmerken van deze sociale woonwijk die klaar was in 1915.

→ *Helemaal bovengekomen, kom je op een wat lager gebouw uit.*

26 WASHUIS

Bij de Cité was ook een washuis ('Buanderie') voorzien waar de vrouwen regelmatig hun was konden doen. De grote was gebeurde eerder slechts tweemaal per jaar, in de lente en in de herfst, en was vaak een collectief, meerdaags gebeuren. Het was Louis Pasteur die leerde dat kleding en linnen minstens een keer per maand moesten worden gewassen, liefst met zeep. De uitvinding van Ernest Solvay in 1861 om op grote schaal natriumcarbonaat (sodazout) aan te maken, maakte het alleszins makkelijker. En vanaf 1910 klaart de elektrische wasmachine de klus.

→ *Neem boven naar links en vervolgens de Sistervatstraat weer naar rechts. Je komt uit op de Hoogstraat. Aan de overzijde zie je de voorgevel van het Universitair Medisch Centrum Sint-Pieter.*

27 UMC SINT-PIETER (VROEGER SINT-PIETERS-GASTHUIS)

In de middeleeuwen bevond zich hier een leprozerie. Die lag, vanwege het besmettingsgevaar, een eind buiten de (eerste) stadsomwalling en dus weg van de bewoning.
In de 18de eeuw werd die leprozerie een gasthuis. Die eerste 'gasthuizen' waren vaak een zaak van liefdadigheid voor behoeftige zieken, bejaarden en wezen. De burgerij liet zich wel thuis of in privéklinieken verzorgen. Later evolueerden ze naar 'ziekenhuizen' zoals wij die vandaag kennen: zorginstellingen voor iedereen, nauw verbonden met de invoer van de verplichte ziekteverzekering in 1944.
Na WO I ondersteunde de Rockefeller Foundation het gebouw dat

25. CITÉ HELLEMANS

je nu ziet aan de straatkant: een nieuw ziekenhuis dat toonaangevend moest zijn in geneeskundige verzorging, wetenschappelijk onderzoek en verplegersopleiding. De universiteiten VUB en ULB zijn verbonden met het ziekenhuis.
Op het gelijkvloers van het gebouw bevindt zich de zetel van het OCMW van Brussel. Wandel er langs tot het andere uiteinde van de voorgevel. Als je enkele meters naar links wandelt, zie je tegen de zijgevel een grote muurschildering rond het thema aids. Samen met zwangerschapsbegeleiding is het een van de specialiteiten die het OCMW-ziekenhuis internationale faam geeft.

→ *Wandel langsheen de gevel naar de volgende straathoek en neem bij het ingangspaviljoen de Fazantenstraat naar links. Die geeft uit op de Wolstraat, die je naar links neemt, tot aan een standbeeld.*

28 WOLSTRAAT

Aan Louis Seutin (1793-1862) danken we het plaasterverband voor gebroken ledematen.
Aan de overzijde van de straat zie je de achterkant van het modernistische Jules Bordet Instituut, een uniek multidisciplinair centrum voor de behandeling van kankerpatiënten. De Brusselse microbioloog Jules Bordet ontving in 1919 de Nobelprijs voor Geneeskunde voor zijn ontdekkingen rond het immuunsysteem. Hij ontdekte onder andere de bacterie die kinkhoest veroorzaakt.

→ *Blijf de Wolstraat volgen tot de hoek met de Priesterstraat.*

29 DISPENSARIUM

Hier bevond zich het dispensarium Albert-Elisabeth. Het was een consultatiecentrum voor tuberculoselijders. Deze ernstige, bacteriële infectieziekte werd in 1882 ontdekt door Robert Koch. Eind 19de eeuw was 12% van de sterfgevallen aan deze ziekte te wijten, vooral bij kinderen van arme gezinnen. Vroeger bestond de behandeling uit rust en kuren in sanatoria met 'gezonde lucht': aan zee, in de Ardennen of dichter bij huis in Tombeek bij Overijse. Hoewel tuberculose nu met antibiotica goed te behandelen is, behoort ze nog steeds tot de tien meest voorkomende doodsoorzaken ter wereld.

→ *Volg de Wolstraat nog even maar neem dan de Voorzorgstraat naar rechts. Ze geeft uit op de kleine ring, waar je de Waterloolaan naar rechts neemt. Je blijft die volgen tot je bij de eerste gelegenheid kan oversteken waar de middenberm een park wordt. Volg het park op de middenberm verder tot je bij een middeleeuws aandoend gebouw uitkomt. Loop links om het gebouw en blijf staan bij de grote poort met zicht op Sint-Gillis.*

30 HALLEPOORT

Begin 19de eeuw werd de tweede middeleeuwse omwalling gesloopt, met uitzondering van de Hallepoort. Volgens de hygiënisten kon dit meteen de luchtcirculatie in de dichtbebouwde stad bevorderen. Bemiddelde Brusselaars hadden toen echter al lang een landhuis in de groene, heuvelachtige omgeving van de hoofdstad.
Onze visie op gezondheid is geëvolueerd in de tijd. De middeleeuwer moest zich schikken in zijn lot. Vervolgens ging het over pijn bestrijden en zo lang mogelijk leven. Dat werd dan weer zo lang mogelijk gezond leven. En daar is ondertussen ook welbevinden bijgekomen.
De stad was al bezig met de aanleg van fietspaden. Ze heeft die plannen naar aanleiding van corona versneld uitgevoerd om zo werk te maken van een gezondere stad.
Het kan dus. Want niemand vatte het beter samen dan Juvenalis in de eerste eeuw na Christus: 'een gezonde geest in een gezond lichaam'!

27. UMC SINT-PIETER

